

نسخه‌های خطی دانشمندان در کنج کتابخانه‌ها مانده‌اند

احسان مقدس، مترجم نسخ خطی معتقد است که آثار نفیس دانشمندان بزرگ نباید در کنج کتابخانه‌ها بمانند. کتابخانه‌ها باید با استفاده از شیوه‌های نوین، این نسخه‌ها را برای ترجمه به زبان فارسی در اختیار محققان قرار دهند.

احسان مقدس، سال ۱۳۴۱ در نجف اشرف به دنیا آمد. وی سال ۱۳۵۰ به تهران مهاجرت می‌کند. این محقق و مترجم، دانش‌آموخته رشته دامپزشکی در کشور سوریه است. بعد از بازگشت به ایران تحصیلات تکمیلی خود را در دانشگاه دامپزشکی دانشگاه تهران به پایان رساند. از سال ۱۳۷۴ نیز در سازمان دامپزشکی کشور فعالیت می‌کند. وی ۱۰ سال به ترجمه آثار حوزه‌های مختلف مذهبی و تاریخی اشتغال داشته است. مدیرمسوول انتشارات نیلوبرگ، براساس علاقه شخصی به طب سنتی، ترجمه و تحقیق این آثار را نیز دنبال کرده و تا به امروز ۶۲ جلد کتاب در رشته‌های مختلف دامپزشکی و طب سنتی منتشر کرده است.

دکتر **احسان مقدس**، نویسنده، مترجم و مدیرمسوول انتشارات نیلوبرگ که تاکنون تعدادی از آثار بزرگان پزشکی ایران و از جمله رساله‌های ارزشمند خطی از محمدبن زکریای رازی را ترجمه و منتشر کرده، معتقد است که کتابخانه‌ها باید نسخ خطی را برای برگرداندن به زبان فارسی در قالب‌های مختلف مانند پی‌دی‌اف، لوح فشرده و عکس در اختیار محققان قرار دهند. وی، محققان را امانتداران آثار نفیس می‌داند. مقدس در گفت‌وگو با خبرنگار ایننا از معرفی دانشمندان بزرگ ایرانی و آثارشان تا مشکلات ترجمه نسخ خطی سخن گفت.

چرا آثار محمدبن زکریای رازی را برای ترجمه انتخاب کردید؟

محمدبن زکریای رازی، دانشمند بزرگ ایرانی، در اواخر قرن سوم و اوایل قرن چهارم هجری زندگی می‌کرد. رازی در سال ۲۵۱ متولد و در سال ۳۱۲ هجری از دنیا رفت و علاوه بر حوزه پزشکی در شاخه‌های فلسفه، نجوم و ریاضی نیز صاحب‌نظر بود. ابن‌ندیم در کتاب «الفهرست» تعداد آثار رازی را ۱۶۷ کتاب و رساله عنوان می‌کند. ابوریحانی بیرونی نیز در کتاب «فهرست کتاب‌های رازی» ۱۸۴ کتاب، رساله و مقاله را به رازی منتسب کرده است. براساس آمار ابوریحان بیرونی، رازی در حوزه‌های پزشکی ۵۶ اثر، طبیعیات ۳۳ عنوان، منطق هفت کتاب، ۱۰ اثر در ریاضیات و نجوم و هفت کتاب در تفسیر تالیف کرده است. مابقی آثار در حوزه ماورالطبیعه، الهیات و کیمیاست.

توجه و علاقه به آثار رازی چگونه ایجاد شد؟

آغاز علاقه‌مندیم به رازی، به مطالعه آثار بزرگانی مانند مرحوم محمود نجم‌آبادی برمی‌گردد. دکتر نجم‌آبادی ۵۰ سال قبل آثار رازی را در یک کتاب جمع‌آوری و معرفی کرد. کار با ارزش دیگر این پیشکسوت حوزه طب سنتی ترجمه کتاب «آبله و سرخک رازی» بود که از سوی انتشارات دانشگاه تهران منتشر شده است. طی ۱۵ سال گذشته نیز افرادی مانند دکتر محمد طباطبایی، جلد‌های نخست و ۲۳ «الحاوی» محمدابن زکریای رازی را ترجمه کرده‌اند.

دکتر ذاکر نیز مشغول ترجمه جلد‌های دیگر «الحاوی» است که جلد‌های سوم تا ششم آن منتشر شده است. آثار دیگر این دانشمند برجسته مانند این کتاب‌ها امانتی بر گردن ما هستند، باید برای انتشار آنها تلاش کنیم، نه اینکه در کنج کتابخانه‌های شخصی و نیمه شخصی نگهداری شوند

رساله «من لایحضره الطیب» نیز تاکنون به فارسی ترجمه شده است اما بسیاری از آثار رازی نیز ترجمه نشده‌اند و علت اصلی آن هم نگهداری نسخه‌های اصلی آثار در کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور است. برخی آثار خطی رازی در کتابخانه‌های مجلس شورای اسلامی، ملک، ملی ایران، آستان قدس رضوی، آیت‌الله مرعشی در قم و سایر کتابخانه‌های کشور نگهداری می‌شود.

همکاری این کتابخانه‌ها را با محققان چطور ارزیابی می‌کنید؟

برخی کتابخانه‌ها مانند کتابخانه مجلس و ملک نسخه‌های خطی آثار رازی را به صورت پی‌دی‌اف در فضای مجازی منتشر کرده‌اند. کتابخانه اعظم قم نیز برخی نسخه‌های خطی را روی لوح فشرده در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد اما بعضی کتابخانه‌ها در این زمینه با محققان همکاری نمی‌کنند، از جمله کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی که با وجود مراجعات مکرر برای دریافت نسخه خطی «سنگ کلیه و مثانه» این کار نتیجه‌ای به همراه نداشته است.

از مراکزی که به محققان یاری می‌رسانند تشکر می‌کنم و از کتابخانه‌های دیگری که همکاری نمی‌کنند، درخواست می‌کنم که پی‌دی‌اف، عکس، کپی یا یک لوح فشرده‌ای از نسخه خطی را در اختیار افرادی که عمرشان را پای این‌گونه فعالیت‌های علمی می‌گذارند، قرار دهند. این کتاب‌ها امانتی بر گردن ما هستند، باید برای انتشار آنها تلاش کنیم نه این‌که در کنج کتابخانه‌های شخصی و نیمه شخصی نگهداری شوند.

علت در اختیار نگذاشتن نسخه‌های خطی از سوی برخی کتابخانه‌ها چیست؟

دلیل خاصی را مطرح نکردند. برای دریافت نسخه، درخواست کتبی و پست‌الکترونیکی به سیدمحمود مرعشی ارسال کردم اما بعد از چند بار مراجعه پاسخی دریافت نکردم. امیدوارم این قل و زنجیر از گردن کتابخانه بزرگ مرعشی نجفی برداشته شود. بنده به‌عنوان یک محقق ساده نتوانستم از منابع این کتابخانه استفاده کنم، امیدوارم نسل‌های آینده بتوانند از کتاب‌های ارزشمندی که گردآوری آنها حاصل تلاش آن فقیه عالی‌قدر بوده، بهره‌مند شوند.

از شروع ترجمه آثار رازی بفرمایید؟

تلاشم این بود تا آثار تصحیح شده متن عربی و ترجمه شده همزمان منتشر شوند، بنابراین از رساله‌های کوچک و کم حجم رازی شروع کردم. رازی بیش از ۵۶ مقاله و رساله نوشته که برخی مانند «الحاوی» ۲۶ جلد است که در هندوستان منتشر شده است. «المنصوری» نیز که به فارسی ترجمه شده، بیش از ۵۰۰ صفحه است. ابتدا با

یکی از مشکلات در بررسی این دسته آثار در کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور، ماندگاری این آثار به صورت خطی است. به عبارتی دیگر یک محقق باید عکس اثر مورد نظر را دانلود، تایپ و متن عربی را با چند متن همان رساله مقابله و تصحیح و در نهایت به ترجمه اقدام کند

«تدبیرالصیان» یا «رساله پزشکی» کودکان آغاز کردم. ترجمه «برء‌الساء» یا درمان فوری نیز دومین کتاب بود. سومین کار مربوط به دو رساله درباره «سکنجبین» و «خواص مومیایی» است.

مهم‌ترین مشکل بر سر راه کارتان چیست؟

یکی از مشکلات در بررسی این دسته آثار در کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور، ماندگاری این آثار به صورت خطی است. به عبارتی دیگر یک محقق باید عکس اثر مورد نظر را دانلود، تایپ و متن عربی را با چند متن همان رساله مقابله و تصحیح و در نهایت به ترجمه اقدام کند. برای ترجمه دو رساله رازی با موضوع «سکنجبین» و «خواص مومیایی» هیچ نسخه تصحیح شده عربی در اختیار نداشتم. رساله‌هایی با موضوع مصرف میوه قبل و پس از غذا و داروهای جایگزین و «نقرس» آثار بعدی رازی بود که ترجمه شد. «القراباذین ادویه مرکبه» یا دارونامه که شامل دارونامه داروهای ترکیبی رازی است، «درد مفاصل» و ۱۰ مقاله طبی رازی نیز از آن جمله اند.

پیش‌بینی می‌کنید ترجمه این آثار چه زمانی به پایان برسد؟

با توجه به دسترسی سخت به نسخه‌های خطی و لزوم وجود دو نسخه خطی برای تصحیح، زمان اتمام ترجمه آثاری که در دست دارم سخت است، به ویژه ترجمه آثار ناقص، یعنی آثاری که به دلیل پخش جوهر، آب‌رفتگی و پاره شدن نسخه نیاز به وجود نسخه دیگری دارند.

ترجمه آثار کدام دانشمند دیگر را در برنامه خود دارید؟

مشغول بررسی آثار نجیب‌الدین سمرقندی، از پزشکان قرن ششم هجری، برای ترجمه هستم.

پیش از این چه آثاری از شما منتشر شده است؟

«اصطلاحات پزشکی در طب سنتی» ترجمه کهن «التنویر» نوشته ابومنصور حسن بن قمری، «شرح نام گیاهان دارویی» ترجمه کتاب «شرح اسماءالعقار» نوشته ابوعمران موسی بن میمون قرطبی، دو رساله درباره «کافور» و «انواع عطر» و «حدیقه‌الطب» تالیف طبیب مخصوص فتحعلی شاه قاجار تاکنون منتشر شده است. در حال حاضر نیز مشغول بررسی متن عربی و ترجمه قدیمی‌ترین دارونامه جهان اسلام هستم.

منبع: خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا)